

Infants que escriuen sobre protagonistes (sàvies) de contes, infants que hi pensen

Alicia Santolària Òrrios | Universitat de València (España)

orrios@uv.es

Dins del tema que es proposa, aquest article té com a objectiu global aportar una recerca que mostra textos d'infants de tercer d'Educació Infantil i segon d'Educació Primària sobre contes tradicionals protagonitzats per dones sàvies. Per a obtenir els textos s'ha dissenyat i implementat una seqüència didàctica d'escriptura. Els resultats aconseguits i l'anàlisi realitzada mostren que els escrits elaborats pels infants són textos reeixits. Es destaquen, per concloure, alguns aspectes cabdals de la investigació: la proposta d'activitats amb sentit a l'escola i el plantejament de diferents mediacions com la seqüència didàctica i els textos literaris, que esdevenen un motor d'aprenentatge per als infants.

Paraules clau: alfabetització inicial, seqüències didàctiques, literatura tradicional.

Children who write about wise female protagonists of tales, children who think

Within the proposed theme, this article has as its overall objective to provide a search that shows children's texts of the third grade of Childhood Education and second-year-elementary-school students on traditional tales starring wise women. To obtain the texts has been designed and implemented a didactic sequence. The results achieved and the analysis carried out show that the writings made by children are successful texts. Stand out, to conclude, some key aspects of the investigation: the proposal of activities with regard to the school and the approach of different mediations as didactic sequence and literary texts, which become an engine of learning for the children.

Keywords: initial literacy, didactic sequences, traditional literature.

1. Introducció

La preocupació de l'escola per acostar als infants a les obres literàries i per l'ensenyament de la llengua escrita en els inicis de l'escolarització ha estat motiu de discussions durant temps. Tot i les controvèrsies, hi ha a hores d'ara, punts de coincidència. D'una banda, Prats (2016:58) assenyalava que existeix unanimitat en la creença que l'acostament de l'infant al text literari podrà contribuir, a poc a poc i des de ben prompte, a la formació d'un itinerari lector que ajudarà a la construcció de la competència literària. De l'altra, Fons (2016:218) explica que a finals del segle XX, la presència de les teories de l'aprenentatge constructivista, en els currículums i en la formació inicial i permanent de mestres, representa un gran canvi en la manera de plantejar i enfocar l'ensenyament i l'aprenentatge de la lectura i l'escriptura inicials. A partir d'aquest dos punts de coincidències, amb aquest treball atendrem a aquestes dues línies fonamentals en la didàctica de la llengua i la literatura: l'apropament d'obres literàries als infants per iniciar l'ensenyament de la llengua escrita en aules d'Educació Infantil i primer cicle d'Educació Primària. Aquestes dues línies són molt extenses ja que el ventall de possibilitats que ofereix tant el binomi *obres literàries* com el de *llengua escrita* no es poden abastar en un sol article sobretot si tenim en compte les diferents mirades amb què s'aborda la didàctica de la literatura. En aquesta direcció, volem destacar la mirada plural amb què s'encara l'estudi d'aquest camp. S'hi troben punts de vista heterogenis en la disciplina: des de la perspectiva de gènere (Aguilar, 2013), des de la interculturalitat (Ibarra i Ballester, 2010), des del punt de vista de la presència de diferents models de família (Oltra i Pardo, 2013),

com aquelles que aposten per un pluralisme metodològic i per una apertura del cànon (Ballester, 2015) o la seua renovació (Mendoza, 2008). Com també els estudis realitzats des de la perspectiva sociocultural que entenen que s'aprèn a usar un text en el context en què s'utilitza (Cassany, 2006).

Quant a l'altre binomi, *llengua escrita*, s'ha de dir que el plantejament de l'alfabetització inicial en el sistema educatiu ha estat motiu de controvèrsies durant dècades. Així, Sánchez Rodríguez (2014) explica que no solament els currículums aprovats a Espanya han enfocat de diferent manera l'ensenyament inicial de la llengua escrita sinó que també les pràctiques alfabetitzadores han estat diverses, cosa que ha provocat un debat en torn a l'articulació de l'alfabetització inicial. Tot i això, des dels anys 70 (Read, 1971; Ferreiro i Teberosky, 1979; Teale i Sulzby, 1986; Baghban, 1990), entre d'altres, expliquen l'alfabetització inicial des d'una perspectiva socioconstructivista: els infants accedeixen progressivament a la cultura lletrada mitjançant experiències d'interacció amb textos tot usant-los.

Tot tenint en compte aquests estudis i allò que impliquen, a continuació ens proposem delimitar el tema del nostre estudi i mostrar els resultats d'una recerca d'aula al voltant d'un punt de contacte entre l'educació lingüística i l'educació literària: l'ensenyament de l'escriptura inicial a partir de contes des dels postulats esmentats adés.

2. Marc teòric

El marc teòric en el qual s'inscriu aquest treball se situa en la confluència de dos àmbits d'estudi: les possibilitats que ofereix el discurs narratiu en l'alfabetització inicial, situada entre els cinc i els huit anys, i l'ús de seqüències didàctiques basades en l'escola

de Ginebra per ensenyar llengua. Cal destacar un treball precedent que articula les dues mirades, una seqüència didàctica dissenyada per al segon cicle de l'etapa d'Educació Infantil basada en el conte (Ribera, 1999) que procurà l'escriptura col·lectiva d'una rondalla per part d'un grup classe d'infants de cinc anys en situació d'aula. Abans, però, tot i que no s'exploraven les seqüències didàctiques com a dispositius metodològics, ens podríem fixar també en treballs clàssics, que mitjançant el joc lingüístic, estimulaven la producció textual com les aportacions de Badia i Vilà, (1985) i Rodari (1999).

Pel que fa al discurs literari, és sobradament conegut que és present a la vida dels infants des de molt aviat. De fet, Camps (1990:58) explica que el llenguatge de l'escola «és fonamentalment un llenguatge narratiu; si el nen no està avesat a aquest ús, li serà molt difícil entendre la llengua parlada a l'escola, i més encara, l'escripta, amb què entrarà en contacte». A més a més, aquest discurs no només està instal·lat als primers anys escolars, també esdevé una forma particular d'expressió que comença a ser utilitzada a la casa, es fa present a la vida pública, a les guarderies, als espais i productes d'entreteniment i que arriba a l'escola molt instal·lada en la ment dels infants. Així doncs, autores com Teberosky (1989:20) han afirmat que resulta interessant aprofitar les experiències adquirides a partir de la pràctica social de l'explicació de contes per treballar abans els continguts cognitius dels missatges que seran escrits. Altres treballs clàssics, com el de Tolchinsky (1998:10), expliquen també que «els psicòlegs cognitius han demostrat força fefaentment que les persones tenim una forta tendència a construir narracions [...]».

En aquesta línia han sorgit treballs com el de Sepúlveda (2011) qui defén l'activitat de recontar –en el sentit d'escriure a partir de contes– com a motor de l'escriptura en els primers nivells escolars. Aquesta investigadora afirma que l'activitat de reescriure textos literaris constitueix un potent instrument en els processos d'alfabetització inicial. L'autora explica, a partir d'estudis anteriors de Teberosky, que els infants de cinc anys poden reproduir textos després d'haver participat en situacions escolars de lectura compartida de contes. Afegeix que les reproduccions infantils mostren, d'una banda, la seua capacitat per retenir aspectes de la història i, de l'altra, algunes característiques del llenguatge del text.

No només comptem amb el treball de Sepúlveda (2011), trobem també els estudis precedents en la mateixa línia de Tolchinsky (1992) qui mostra que els infants des de molt prompte, abans dels cinc anys, diferencien entre narrar i altres actes discursius i que efectivament l'activitat de recontar resulta beneficiosa per a abordar l'alfabetització inicial perquè, entre d'altres raons, segons Sánchez Abchi, Silva i Borzone (2009:99), «*posibilita reducir la carga cognitiva de la escritura, en tanto que permite al niño evitar las demandas de la planificación textual*».

Quant al segon punt –l'ús de seqüències didàctiques per a ensenyar llengua– val a dir que es tracta d'un dispositiu d'ensenyament, forçament estudiat, que afavoreix l'aprenentatge de diferents tipus d'escrits. Presenta un conjunt d'activitats escolars organitzades sistemàticament al voltant d'un gènere textual (Dolz, Noverraz i Schneuwly, 2001:6). A més a més, es pot encabir en els projectes d'escriptura i aquest és un factor que ens interessa destacar ja que en aquest

treball es dona compte dels resultats obtinguts en un projecte, com explicarem més endavant. Tot i que existeix abundant bibliografia sobre les seqüències didàctiques (SD), en aquest article ens referim a les concebudes sota els paràmetres de l'escola ginebrina (Bronckart, 1999; Dolz, 1994; Dolz, Rosat i Schneuwly, 1991; Dolz i Pasquier, 1993) i donarem compte del disseny específic que apareix en aquest estudi en l'apartat 4.

3. Objectius

Partim del fet que l'ensenyament de l'escriptura inicial a partir de contes resulta un potent instrument per als processos d'alfabetització inicial. És per aquest motiu que ens vam sorgir una sèrie de qüestions relacionades amb l'ús de les narracions en aquesta etapa escolar i la producció textual. Se'ns plantegen, per tant, les següents idees:

- a) a partir de l'ús de rondalles –rondalles que mostren heroïnes diferents que podrien ajudar a eliminar estereotips masculistes– els infants poden produir uns altres gèneres textuais desconeguts encara per ells, i de base expositiva, com són les fitxes tècniques;
- b) els textos escrits pels infants han de reflectir, per una banda, la naturalesa de les narracions –i mostrar contes amb dones sàvies– i, de l'altra, gràcies als tallers realitzats en la seqüència didàctica, podran presentar una forma lingüística adequada al gènere textual –i així hauran de respondre correctament a llur característiques, això és, la fitxa tècnica–.

També ens interessava valorar uns altres aspectes com la coherència i la cohesió

dels textos escrits pels infants i la presència de plantejaments metodològics com la seqüència didàctica. L'objectiu d'aquest treball és obtenir informació relativa a aquestes qüestions.

4. Context i metodologia de la investigació

La recerca realitzada es duu a terme en una escola pública de Catarroja (València). En la investigació participa tot el grup docent d'Educació Infantil i primer cicle d'Educació Primària, és a dir, 13 mestres i 170 infants (alumnes des de tercer d'Educació Infantil a segon d'Educació Primària).

Aquesta recerca pretén promoure, com hem anunciat abans, l'escriptura en els primers nivells educatius a partir de contes en el marc d'un projecte (*Les dones i els contes tradicionals*), on s'hi mostren una sèrie de títols desconeguts per la comunitat educativa i pels infants on rescatem narracions i protagonistes de la rondallística catalana com La Dent d'Or, Blancaflor o Rosella per donar-los a conèixer en una exposició en la qual els infants escriuen els textos (fitxes tècniques amb referències bibliogràfiques, dades sobre les protagonistes, resums de les narracions, etc.) per donar-los a conèixer a l'escola i a les famílies a la fi del curs. El projecte, per tant, s'encabeix dins de la perspectiva socioconstructivista de l'aprenentatge de la lectura i l'escriptura. Aquesta perspectiva, en paraules de Fons (2016:218), considera que els processos que intervenen en l'acte de llegir i escriure només es podran desenvolupar de manera significativa si s'exposa als aprenents en una situació on s'haja d'usar realment la lectura i l'escriptura.

Val a dir que el projecte sorgeix d'una anàlisi de les lectures (especialment contes)

que es realitzen habitualment a l'escola, sobretot en els primers cursos escolars, i de les reflexions que susciten entre la investigadora i l'equip docent. Ningú no nega com assenyala Valriu (1998) el seu valor com a vehicle de transmissió de pensaments, idees i d'accions però a l'escola sorgeix el debat sobre la presentació dels personatges femenins i llur l'adequació als valors socials actuals i la necessitat de començar una investigació que iniciï un altre itinerari lector. Per aquest motiu es planteja una recerca i s'hi troben una sèrie de contes (veure Quadre 2) per llegir-los a les aules. No obstant l'interès que suscita, tant des del punt de vista de l'experiència escolar com des de la recerca, la inclusió d'aquestes lectures, en aquest estudi i per raons d'espai, queda fora de la nostra finalitat, l'anàlisi d'aquests personatges sota el prisma de la teoria de gènere. És indubtable que aquesta perspectiva ha aportat a la societat i al món de l'educació un avanç significatiu. En l'àmbit de la didàctica han estat moltes les aportacions: estudis dels estereotips en les il·lustracions dels contes infantils, anàlisis del sexisme iconogràfic i lingüístic en els llibres de text, investigacions sobre les lletres de cançons i refranys, etc. Som conscients de l'atractiu que suscita aquesta visió i, donada l'extensió d'aquest treball,

posarem la mirada en, com hem anunciat al principi, aportar una investigació d'aula que, pretén promoure l'escriptura de textos de patró expositiu a partir de textos de base narrativa tot destacant que «*el aula contituye, pues, un espacio central de investigación sobre la construcción del conocimiento verbal y metaverbal*» (Camps, 2001: 8).

Cal afegir que es va optar per una metodologia que posava el focus en la recerca qualitativa, amb diferents fonts de validesa com l'observació participant a les aules i a les persones (la investigadora estava present a l'aula durant la realització de la seqüència didàctica), la documentació enregistrada en àudio (les interaccions produïdes entre la mestra i els infants), els grups de discussió amb les mestres, la recollida de totes les produccions textuals, etc. Tot i que en aquest treball se centrarem en l'estudi de les produccions textuals de dues aules.

4.1. Mostra

En la investigació participen infants de set aules diferents tot i que en aquest article hem seleccionat un grup de tercer d'Educació Infantil i un de segon d'Educació Primària per tal d'observar els últims cursos dels dos cicles. Les dades dels dos grups es recullen al quadre que segueix.

Llengua 1		Origen		Rendiment acadèmic global	
EP (20 alumnes)	EI (25 alumnes)	EP (20 alumnes)	EI (25 alumnes)	EP (20 alumnes)	EI (25 alumnes)
50% Valencià	32% Valencià	85% Catarroja	80% Catarroja	30% Alt	36% Alt
45% Castellà	56% Castellà	10% Albal	4% Albal	55% Normal	40% Normal
5% Àrab	8% Àrab	5% Marroc	4% Marroc	15% Baix	24% Baix
	4% Romanès		4% Colòmbia		
			4% Síria		
			4% Romania		

Quadre 1. Descripció dels grup-classe.

S'aprecia la diversitat de l'origen geogràfic com també la riquesa lingüística dels infants d'aquestes dues aules. Val a dir que l'alumnat d'aquesta escola és escolaritzat en valencià fins a tercer de primària. El programa que es duu a terme actualment és un Programa d'Immersion Lingüística (PIL) ja que el 75% del poble ara és no valencianoparlant. Tot i això, i d'acord amb el tarannà de l'Educació Plurilingüe, s'atén tant a la resta de llengües curriculars com a les familiars.

4.2. Materials i recursos

Per a la intervenció pedagògica es va proporcionar als docents diversos recursos: d'una banda la investigadora va aportar una sèrie de contes tradicionals protagonitzats per dones intel·ligents i, de l'altra, el disseny d'una seqüència didàctica. Val a dir que la col·laboració amb l'equip docent resultà cabdal, ja que aquest intervingué en tot moment en la presa de decisions i en l'adaptació dels materials. Quant al primer recurs, s'ha de dir que totes les narracions tenen dos punts en contacte: es tracta de

contes tradicionals que mostren protagonistes sàvies i actives. Com es pot observar al quadre 2, cinc de les sis rondalles s'inclouen en la tradició catalana i una en la russa. Ens interessa sobretot aportar contes del nostre àmbit cultural, sense menystenir-ne d'altres. Ara bé, allò que més ens preocupa és que aquests contes tinguen una protagonista capaç de prendre decisions, de resoldre situacions conflictives, de reptar d'altres personatges amb la seua intel·ligència, en definitiva, que s'allunyen de l'arquetipus de la donzella (Santolària, 2013, 2015). A més a més, ens interessa també que els textos literaris mostrats siguen *Inputs* de qualitat (Gil, 2016).

Quant a al segon recurs es va tenir en compte mostrar una seqüència didàctica amb diversos tallers i un gran ventall d'activitats (veure Santolària i Ribera, 2017) perquè l'equip de mestres que participava en la recerca (sis mestres i un mestre) en poguera fer la tria d'acord amb les necessitats del grup. Mostrem aquests dos recursos resumits en els Quadres 2 i 3:

Dades del conte	Cursos
1) <i>La niña sabia</i> . Afanásiev, A. (2004). <i>El anillomágico y otros cuentos populares rusos</i> (pp. 257-258). Madrid: Páginas de espuma.	3r curs d'Educació Infantil (EI) (2 grups)
2) <i>El castell d'iràs i no en tornaràs</i> . Amades, J. (1982). <i>Folklore de Catalunya</i> , Volum I, (pp. 591-605). Barcelona: Editorial Selecta.	1r curs Educació Primària (EP) (1 grup)
3) <i>La Blancaflor</i> . Amades, J. (1982). <i>Folklore de Catalunya</i> , Volum I, (pp. 26-31). Barcelona: Editorial Selecta.	1r curs EP (1 grup)
4) <i>El príncep desmemorat</i> . Valor, E. (1976). <i>Obra literària completa</i> , Volum II, (pp. 174-196). València: Editorial Gorg.	2n curs EP (1 grup)
5) <i>La filla del carboner</i> . Amades, J. (1982). <i>Folklore de Catalunya</i> , Volum I, (pp. 998-1000). Barcelona: Editorial Selecta.	2n curs EP (1 grup)
6) <i>La Dent d'or</i> . Amades, J. (1982). <i>Folklore de Catalunya</i> , Volum I, (pp. 524-531). Barcelona: Editorial Selecta.	2n curs EP (1 grup)

Quadre 2. Elecció de les rondalles per cada grup classe.

Taller 1	Serveix com a introducció al gènere. L'objectiu d'ensenyament principal és que els alumnes reconeguen la fitxa tècnica entre d'altres gèneres. Es tracta d'aconseguir, d'una banda, que es fixen en algunes característiques fonamentals del gènere, i de l'altra, que paren atenció a qüestions relatives a la producció dels textos, és a dir, als aspectes comunicatius (per què escriuen, per a qui, on, quan, etc.).
Taller 2	Rau a observar i discriminar quin tipus d'informació s'ha d'incloure en una fitxa tècnica.
Taller 3	Serveix per a treballar l'organització i l'estructura de la fitxa tècnica.
Taller 4	Treballa els aspectes lingüístics de la fitxa tècnica i dona compte de l'ús de: Connectors (només per a Educació Primària). Adjectius. Infinitius. Revisió abans de la producció final.

Quadre 3. Continguts dels tallers de la SD.

Aquests materials ens van servir per obtenir els textos escrits pels infants. En el cas d'Educació Infantil n'obtenim un ja que es tracta d'un escrit que s'ha elaborat mitjançant el *dictat a l'adult*. Es tracta d'una forma d'escriptura on els infants expliquen oralment a la mestra (ja que encara no

posseeixen les convencions del gènere) el que la persona adulta o experta ha de escriure. Per aquest motiu, tal i com es pot veure en el quadre 4, aportem el text que un dels infants d'Educació Infantil va copiar de la pissarra després de la tasca d'escriptura col·lectiva que es realitza a l'aula. Per

Text 1 EI (Educació Infantil) Producció final 9/06/2012	Text 2 EP (Educació Primària-Alumne 4) Producció final 31/05/2012
<i>Títol: La xiqueta sabuda</i> <i>Autor/a: A. Afanasiev</i> <i>Personatges: el rei, el germà ric, el germà pobre, la muller Ivanuska, la xiqueta sabuda</i> <i>Com és la protagonista? bona, llesta</i> <i>Què fa la protagonista del conte? raonar, parlar, pensar</i>	<i>FITXA TÈCNICA "EL CONTE DE LA MEUA CLASSE"</i> <i>Títol: La Dent d'or</i> <i>Autor/ autora: Joan Amades</i> <i>Editorial:</i> <i>Nom dels personatges: La Dent d'or, el dimoni, el príncep el cavallet, la mare, la reina,</i> <i>Com és la protagonista del conte? La Dent d'or és guapa, valenta, atrevida, llesta,</i> <i>Què fa la protagonista del conte? lluita amb el príncep perquè no tenia una dent d'or i es tenia que casar amb un xic que tinguera una dent d'or</i> <i>Resum: Hi havia una vegada una xica que tenia una dent d'or, un dimoni la va escoltar i es va disfressar de príncep que tinguera una dent d'or, però la Dent d'or va fugir, i un príncep la va perseguir el cavall li va pegar una potada i se pogueren casar.</i>

Quadre 4. Textos finals dels infants

tant, és el text de tota la classe. Pel que fa al segon text, que s'aporta també en el quadre 4, es tracta d'un dels textos escrits per un infant del grup-classe d'Educació Primària. Tots dos escrits són els textos obtinguts després d'haver implementat la SD (els aportem transcrits i revisats ortogràficament per tal de facilitar la lectura). Cal afegir que el treball d'escriptura en ambdós grups es realitza després de realitzar una tasca de lectura i de comprensió lectora. Aquesta primera tasca es realitza de forma oral i col·lectiva i esdevé el punt de partida de l'activitat d'escriptura que es realitza després. Connectar escriptura i lectura es relaciona, doncs, amb una pràctica docent efectiva.

5. Resultats

La implementació del projecte *Les dones i els contes tradicionals* ens va permetre obtenir una gran quantitat de dades relacionades amb diferents eixos com l'avaluació de l'experiència i el seguiment que se'n va fer o els textos escrits pels infants, tant els que formen part de tot el procés d'escriptura com els presentats per a l'exposició escolar. En tant que disposem d'un espai limitat, ens ocuparem dels textos que finalment van escriure els infants per a l'exhibició de l'escola que són analitzats des del punt de vista de l'adequació, la coherència i la cohesió. Val a dir que, tot i que el protocol d'anàlisi dissenyat permetia avaluar tant els escrits dels infants de cinc com els de set-huit anys, hi ha alguns resultats que difereixen clarament i que s'expliquen per les diferències plantejades en el disseny i la implementació de la SD i, òbviament, per l'edat dels infants. Com hem pogut veure al quadre 4, el text d'El és més curt i no conté resum. La productivitat textual dels infants d'El és menor (escriuen 24 paraules) que la

dels infants d'EP (l'infant 4, a qui hem posat el pseudònim de Pau, n'escriu 101, com la mitjana del grup-classe a què pertany). En segon lloc, en la SD d'Educació Infantil es contempen dos aspectes diferents, relacionades amb el nivell educatiu: no es fa text inicial, una de les parts clau del disseny de les SD ginebrines, i no es contempla fer un resum.

Com acabem d'apuntar, de l'anàlisi dels escrits dels infants obtenim resultats que presentem en tres blocs: adequació, coherència i cohesió. Des del punt de vista de l'adequació es pot afirmar que la presentació del text és adient a la situació comunicativa. S'aconsegueix, amb la disposició esquemàtica de la informació, llegir el contingut del text de forma clara i visual. A més, cal destacar una dada rellevant: no apareix cap dada subjectiva, com correspon a les propietats del text de patró expositiu que els infants han d'escriure. Els elements que els infants hi mostren són dades com el títol i l'autoria del conte, noms del protagonistes i característiques destacables de les heroïnes.

Pel que fa a la coherència, paga la pena remarcar que no hi ha gaires materials dedicats a valorar-la i amidar-la i, contràriament, és un dels aspectes més observats i avaluats per part del professorat que sovint es lamenta de la *incoherència* dels textos de l'alumnat (Alkhatib, 2012). Aquest autor recorda que cal obeir quatre regles perquè un text complisca les condicions de la coherència textual: atendre a la progressió de les idees, a la relació entre les parts, al camp lexical i a la no contradicció dels temes (2012:50). Destaca, així mateix, que les idees «doivent se suivre logiquement l'une à l'autre pour que le message résulte clair» (Alkhatib, 2012:47). Alguns d'aquests aspectes es

poden resseguir en els textos que presentem. En primer lloc, les idees temàtiques estan separades. Primerament els infants aporten dades sobre aspectes bibliogràfics (títol i autor) i seguidament, la informació gira al voltant d'altres aspectes temàtics com els personatges i algunes de les seues característiques. En el cas d'EP es mostra a continuació el resum. És a dir, primer s'aporten dades sobre allò que s'estudia i a continuació es resumeix el contingut del conte. Quant a la diversitat lexical (selecció de personatges, d'adjectius, verbs i connectors en el cas d'EP) es pot dir, en particular, que apareixen tots els personatges importants de les dues narracions (*el dimoni, el príncep, la reina, el rei*, etc.) i que tots els personatges es relacionen amb l'imaginari col·lectiu *conte*. Tots dos aspectes ajuden a establir la coherència textual.

Per acabar, la cohesió inclou, segons Cuenca (2008, 2010), marques formals generalment gramaticals o lèxiques. Hem de recordar que el text que escriuen els infants aporta informació sobre la personalitat d'una heroïna activa d'un conte tradicional. En aquest sentit hem de destacar dos tipus de marques: a) els adjectius (*bona, llesta, guapa, valenta, atrevida, llesta*) i els verbs (*raonar, parlar, pensar, lluita*). Aquestes peces lingüístiques són suficients per a descriure les protagonistes dels contes d'Afanasiév i d'Amades.

6. Conclusions

L'objectiu d'aquest article reia a aproximar als infants a contes tradicionals amb heroïnes intel·ligents per tal de fer-los escriure uns altres textos amb sentit: les fitxes tècniques que apareixerien en l'exposició escolar. Volem destacar la doble dimensió de la paraula sentit: d'una banda ens referim a

la finalitat que tenen els textos escrits pels infants des del punt de vista lingüístic i, de l'altra, a la dimensió que ha de tenir l'ensenyament de l'escriptura a l'escola. Totes dues qüestions queden validades després de la intervenció ja que els infants escriuen textos reeixits (com es pot veure després de l'anàlisi dels resultats) i perquè l'activitat d'escriptura plantejada té una dimensió real i comunicativa (escriure per mostrar contes amb heroïnes en una exposició escolar).

Uns altres factors que influeixen en l'escriptura reeixida d'aquests infants dels primers anys escolars són, d'un costat, l'ús de la seqüència didàctica com a eina d'intervenció pedagògica consolidada i, de l'altre, la utilització de textos literaris com a motor d'escriptura d'altres tipus de textos.

Els infants d'Educació Infantil han escrit sobre la protagonista dels dos contes que és *llesta i bona* i Pau, l'alumne d'Educació Primària, ha escrit que la Dent d'or és *guapa, atrevida, valenta i llesta*. També han manifestat que la xiqueta sabuda fa coses com *raonar, parlar i pensar*. Al temps que la Dent d'or *lluita amb el príncep*. En definitiva, les dues protagonistes es caracteritzen per tenir trets intel·ligents i per realitzar accions allunyades dels rols passius. Tot plegat suggereix que es pot ampliar el cànon escolar fent entrar uns altres models femenins més independents i resolutius. D'aquesta manera s'aconsegueix, com també assenyalen Torres i Palomo (2016), introduir unes altres lectures en l'àrea de Didàctica de la Llengua i la Literatura com a eines que podrien fomentar la igualtat de gènere. Tot plegat, ens condueix a pensar que l'ensenyament de l'escriptura es pot situar en la cruïlla de molts camins i que la interconnexió de camps de recerca i perspectives d'ensenyança com les seqüències didàctiques, la

lectura de textos de la literatura tradicional afavoreixen l'escriptura de textos reeixits.

En definitiva, aquest treball apunta en la direcció dels estudis aportats en l'apartat 2. Sepulveda (2011), a partir d'estudis anteriors de Teberosky, explica que els infants poden reproduir textos després de participar en situacions escolars de lectura compartida de contes. Desenvolupa també que les reproduccions infantils mostren, d'una banda, la seua capacitat per retenir aspectes de la història i, de l'altra, algunes característiques del llenguatge del text. En l'estudi que aportem, els infants, efectivament, retenen no només les accions que conformen la trama narrativa, sinó també la informació sobre les noves protagonistes. Les característiques lingüístiques del text que els infants generen s'expliciten gràcies als tallers i a les activitats que s'han elaborat en la seqüència didàctica. Per tant, tots dos

recursos esdevenen cabdals en l'ensenyament de l'escriptura inicial.

Per acabar, es podria dir que hem atés a dues de les línies fonamentals de la Didàctica de la llengua i la literatura esbossades a l'inici d'aquest article: l'apropament de les obres literàries a l'aula des de l'inici de l'escolarització com també l'acostament a l'escriptura en context d'aula des dels primers anys escolars. D'aquesta manera es podria anar construint aquest itinerari lector, amb obres literàries que inclouen uns altres models femenins amb trets savis des dels cursos inicials. Exposar als infants a aquests models podria contribuir a augmentar el seu repertori literari i començar a transformar la imatge dels personatges femenins de la literatura tradicional. El que han escrit en els seus textos apunta en aquesta direcció.

Referències bibliogràfiques

- AGUILAR, C. (2013). Género y formación crítica del profesorado: una tarea urgente y pendiente. *Revista Interuniversitaria de Formación del Profesorado*, 78, 23-34.
- ALKHATIB, M. (2012). La cohérence et la cohésion textuelles: problème linguistique ou pédagogique? *Didáctica. Lengua y Literatura*, 24, 45-64.
- BADIA, D., VILÀ, M. (1985). *Jocs d'expressió oral i escrita*. Barcelona: Eumo Editorial.
- BAGHBAN, M. (1990). *La adquisición precoz de la lectura y la escritura (de 0 a 3 años)*. Madrid: Visor.
- BALLESTER, J. (2015). *La formación lectora y literaria*. Barcelona: Graó.
- BRONCKART, J. P. (1999). L'enseignement des langues; pour une construction des capacités textuelles. En García, M. i altres (eds.). *Ensenyament de llengües i plurilingüisme* (pp. 17-26). València: Universitat de València.
- CAMPS, A. (1990). *La gramàtica a l'escola bàsica entre els 5 i els 10 anys. Algunes reflexions i propostes*. Barcelona: Barcanova.
- CAMPS, A. (coord.) (2001). *El aula com espacio de investigación y reflexión. Investigaciones en didáctica de la lengua*. Barcelona: Graó.
- CASSANY, D. (2006). *Rere les línies. Sobre l'escriptura contemporània*. Barcelona: Empúries.
- CUENCA, M. J. (2008). *Gramàtica del text*. Alzira: Bromera.
- CUENCA, M. J. (2010). *Gramàtica del texto*. Madrid: Arco-libros.
- DOLZ, J. (1994). Seqüències didàctiques i ensenyament de la llengua: més enllà dels projectes de lectura i d'escriptura. *Articles*, 2, 21-34.

- DOLZ, J., NOVERRAZ, M., SCHNEUWLY, B. (2001). *Séquences didactiques pour l'oral et pour l'écrit*. Bruxelles: Editions de Boeck.
- DOLZ, J., PASQUIER, A. (1993). Argumenter pour convaincre. Initiation aux textes argumentatifs; séquence didactique 6P. *Cahiers du Service du français*, 31. Genève: DIP.
- DOLZ, J., ROSAT, M.C., SCHNEUWLY, B. (1991). Élaboration et évaluation de deux séquences didactiques relatives à trois types de textes. *Le Français aujourd'hui*, 93, 37-47.
- FERREIRO, E., TEBEROSKY, A. (1979). *Los sistemas de escritura en el desarrollo del niño*. México: Siglo XXI.
- FONS, M. (2016). Métodos de enseñanza de la lectura y la escritura. En Fons, M. y Palou, J. (coords.). *Didáctica de la lengua y la literatura en educación infantil* (pp. 211-222). Madrid: Síntesis.
- GIL, R. (2016). La interacción como fuente de aprendizaje. En Fons, M. y Palou, J. (coords.). *Didáctica de la lengua y la literatura en educación infantil* (pp. 29-40). Madrid: Síntesis.
- IBARRA, N., BALLESTER, J. (2010). La educación literaria e intercultural en la construcción de la ciudadanía. *Aula de Innovación Educativa*, 197, 9-12.
- MENDOZA, A. (2008). La renovación del canon escolar. La integración de la literatura infantil y juvenil en la formación literaria. Alicante: Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes. Recuperat de <http://www.biblioteca.org.ar/libros/134811.pdf> el 30.04.2018.
- OLTRA, M. A., PARDO, R. M. (2013). Las nuevas estructuras familiares y su presencia en la literatura infantil valenciana. En Cancelas y Ouviaña, L. P., Jiménez Fernández, R., Romero Oliva, M. F., Sánchez Rodríguez, S. (coords.). *Aportaciones para una educación lingüística y literaria en el siglo XXI* (Bloque III, cap. 39, pp. 1-9). Granada: GEU.
- PRATS, M. (2016). Los primeros pasos de la educación literaria. En: Fons, M. y Palou, J. (coords.). *Didáctica de la lengua y la literatura en educación infantil* (pp. 53-64). Madrid: Síntesis.
- READ, C. (1971). Pre-School Children's Knowledge of English Phonology. *Harvard Educational Review*, Vol. 41(1), 1-34. <https://doi.org/10.17763/haer.41.1.91367v0h80051573>
- RIBERA, P. (2008). *El repte d'ensenyar a escriure*. Catarroja: Perifèric edicions.
- RODARI, G. (1999). *Grammatica della fantasia: introduzione all'arte di inventare storie*. Torino: Giulio Einaudi.
- SÁNCHEZ ABCHI, V., SILVA, L., BORZONE, A. M. (2009). El empleo de los tiempos verbales en la re-narración. Un estudio de las producciones orales y escritas de niños pequeños. *Boletín de Lingüística*, 21(32), 95-117.
- SÁNCHEZ RODRÍGUEZ, S. (2014). La alfabetización inicial en los últimos 25 años: de los métodos de lectura a las prácticas docentes para enseñar a leer y escribir. En Romero, M., Jiménez, R. (Coords.). *Hacia una educación lingüística y literaria: Homenaje a los 25 años del Departamento de Didáctica de la Lengua y la Literatura* (1987-2012). Cádiz: UCA.
- SANTOLÀRIA, A. (2013). Blancaflor, la Dent d'or i Rosella: tres heroïnes en cerca d'un cànon escolar. En: Lluch, G. i altres (eds.). *El relat: Literatura, lectura i escriptura, Quaderns de Filologia. Estudis literaris*, 18, 171-189.
- SANTOLÀRIA, A. (2015). Las otras protagonistas de la rondallística catalana: modelos para enseñar y adaptar. *Revista de Lenguas y Literaturas catalana, gallega y vasca*. Madrid: UNED Ediciones. Recuperat de (<http://revistas.uned.es/index.php/RLLCGV/article/view/15915> el 04.06.2017).
- SANTOLÀRIA, A., RIBERA, P. (coords.) (2017). *Escriure amb seqüències didàctiques. Materials docents*. Recuperat de <http://roderic.uv.es/handle/10550/58974> el 30.04.2017
- SEPÚLVEDA, A. (2011). *El aprendizaje inicial de la escritura de textos como (re) escritura*. Tesis doctoral. Barcelona: Universitat de Barcelona. Recuperat de: http://www.tdx.cat/bitstream/handle/10803/80535/LASC_TESIS.pdf;jsessionid=9DB2AF0BCC314396F3245D1AD7D181F9.tdx?sequence=1. El 04.06.2017.
- TEALE, W.H., SULZBY, E. (1986). *Emergent literacy: writing and reading*. Ablex Pub. Corp., N.J.

- TEBEROSKY, A. (1989). La escritura de textos narrativos. *Infancia y aprendizaje*, 46, 17-35.
<https://doi.org/10.1080/02103702.1989.10822233>
- TOLCHINSKY, L. (1998). De pensar narrativamente a narrar pensativamente. *Articles*, 16, 9-20.
- TOLCHINSKY, L. (1992). Calidad narrativa y contexto escolar. *Infancia y aprendizaje*, 58, 83-105.
<https://doi.org/10.1080/02103702.1992.10822334>
- TORRES, C., PALOMO, E. (2016). «De objeto de salvación a heroínas de su propia historia. La evolución de las princesas en la literatura infantil actual». *Didáctica. Lengua y Literatura*, 28, 285-306.
- VALRIU, C. (1998). Les rondalles i la literatura infantil. *Articles*, 16, 69-81.